

จากป่าดง...สู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

กระทรวงศึกษาธิการ

จากป่าดง สู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

จากป่าดงสู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๔

จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ISBN 974-269-0103

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง

กทม. ๑๐๓๑๐

นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

ข้อมูลรายการหนังสือ

๙๕๙.๓ กรมวิชาการ.

ก - จ จากป่าดงสู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย/ กรมวิชาการ.--กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

๙๘ หน้า. ภาพประกอบ; ๒๑ ซม.

๑. ช้างไทย-- . ความเป็นอยู่และประเพณี. ๒. ชื่อเรื่อง.

คำนำ

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ เกี่ยวกับแนวการจัดการศึกษาในมาตรา ๒๔ ที่ให้ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้และมีความรอบรู้นั้น กรมวิชาการเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้ คัดเลือกครู นักวิชาการการศึกษา และศึกษานิเทศก์เข้ารับการอบรมตามโครงการ การเขียนและบรรณาธิกรณกิจหนังสือสารคดี ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ส่วนภูมิภาค ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ จังหวัดลำปาง และได้พิจารณาผลงาน เขียนสารคดีที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นของบุคลากรดังกล่าว โดย กรมวิชาการนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับ มัธยมศึกษา ในปีงบประมาณ ๒๕๕๔ จำนวน ๙ เล่ม เพื่อเผยแพร่ให้โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

หนังสือเรื่อง **จากป่าดงสู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย** เล่มนี้เป็นหนังสือ เล่มหนึ่งในจำนวน ๙ เล่ม ดังกล่าวข้างต้น ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับช้าง เอเชียบของไทย และศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยข้อมูลที่ น่า สนใจ อาทิ ลักษณะและธรรมชาติของช้าง การฝึกลูกช้าง พิธีนำจันคือการแยก ลูกช้างออกจากแม่ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย ได้แก่ การ แสดงของช้าง การนั่งช้าง โครงการเพื่อช้าง โรงพยาบาลช้าง ฯลฯ

กรมวิชาการ ขอขอบคุณอาจารย์ชนิดา ผั่นเต็มและอาจารย์มณฑนา ทองศรีพงษ์ ผู้เขียนและเรียบเรียง รวมทั้งผู้ที่มีส่วนทุกท่านที่ทำให้การจัดทำ หนังสือสำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์แก่นักเรียนและ ผู้อ่านตามสมควร

(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

หน้า

ข้างกับคนไทย	๑
ข้างไทย	๒
ลักษณะของข้าง	๔
ธรรมชาติของข้าง	๗
เมื่อข้างตกมัน	๘
เมื่อโรคภัยคุกคาม	๑๐
เรื่องกินและนอนของข้าง	๑๓
แม่ข้างและลูกข้าง	๑๗
จากข้างป่ามาเป็นข้างเลี้ยง	๑๙
สู่ศูนย์ฝึกลูกข้าง	๒๒
ผ่าจัน พรีแยกลูกออกจากแม่	๒๔
การฝึกลูกข้าง	๒๗
อวสานของศูนย์ฝึกลูกข้าง	๓๕
ศูนย์อนุรักษ์ข้างไทย บ้านใหม่ของข้างพลัดป่า	๓๖
ศูนย์อนุรักษ์ข้างไทย	
เจตนาช่วยข้างไทย	๓๗
หลากหลายลีลาในศูนย์อนุรักษ์ข้างไทย	๔๐
เมื่อข้างกลายเป็นดาว	๔๑
นั่งข้างและโฮมสเตย์	๕๕

หน้า

โครงการเพื่อช้าง

๕๙

คืนช้างสู่ธรรมชาติ

สร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย

๖๐

โรงพยาบาลช้าง คีนลมหายใจให้ช้างไทย

๖๘

ช้างไทยในวันนี้

๗๖

ภาคผนวก

๘๑

บรรณานุกรม

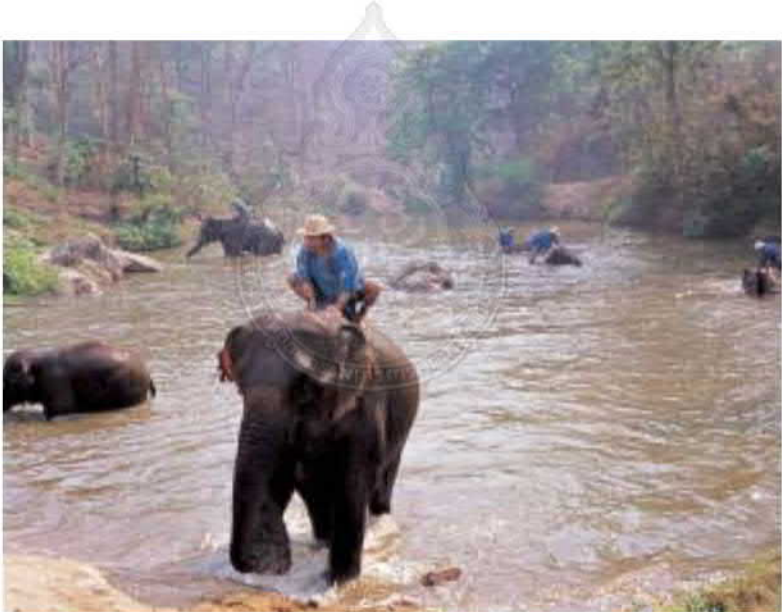
๙๕

ช้างกับคนไทย

คนไทยกับช้างนับได้ว่ามีความผูกพันกันลึกซึ่งมาช้านาน คือ มีทั้งความรัก ความชื่นชอบในความฉลาดและแสนรู้ ซึ่งมักกล่าวกันว่า ช้างเป็นสัตว์ที่เข้าใจภาษามนุษย์และมีญาณพิเศษในการรับรู้เรื่องเร้นลับบางอย่าง

ช้างขณะชำระล้างทำความสะอาดร่างกาย โดยมีความเคยดูแลอย่างใกล้ชิด

ช้างไทย

ช้างไทยเป็นช้างพันธุ์เอเชีย มีรูปร่างสูงใหญ่แต่หัวเล็ก มีขา ๔ ขา มีวงยาวถึงพื้น (วงช้างคือจมูกที่สามารถจับ ดึง และลากสิ่งของได้ ช้างใช้วงสำหรับจับอาหารใส่ปาก) วงช้างสามารถแกว่งไปมาได้ เพราะไม่มีกระดูกอยู่ภายใน ที่โคนวงติดกับปากมีงาสีขาวปลายแหลมยื่นออกมาข้างหน้า (งาคือเขี้ยวที่แหลมยื่นออกมานอกปาก ช้างใช้ขาเป็นอาวุธสำหรับต่อสู้ศัตรู) ตัวช้างเล็กมากเมื่อเทียบกับขนาดของลำตัว แต่ก็สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ดี และเห็นได้ไกล หูช้างเป็นแผ่นใหญ่ เมื่อมันกางหูออกจะได้ยินเสียงจากที่ไกลๆ ดีขึ้น

ช้างไทยหรือช้างเอเชียมีลักษณะแบบนี้

ช้างเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในยามสงบและในยามเกิดศึกสงคราม ทั้งนี้เพราะช้างมีความฉลาด อดทน แข็งแรง สามารถใช้เป็นพาหนะบรรทุกของหนักได้เป็นจำนวนมาก และมีความอดทนต่อการเดินทางในป่าอย่างยากจะมีสัตว์ชนิดใดเหมือน

การฝึกช้างให้ช่วยงานไม้

แต่เดิมคนไทยนำช้างมาเลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน ทั้งงานขนสินค้า งานลากซุง และยังเป็นพาหนะสำหรับเดินทางในป่าระยะทางไกลๆ รวมทั้งเลี้ยงไว้ขาย ตลอดจนนำมาฝึกเพื่อใช้ในการสงคราม

ช้างเป็นสัตว์โลกที่มนุษย์ให้ความสนใจศึกษาถึงรูปลักษณะอย่างละเอียด จนสามารถแบ่งช้างตามลักษณะที่เป็นมงคลและอัปมงคลดังปรากฏในตำราคชลักษณ์

ช้างที่มีลักษณะเป็นมงคลจะได้รับการคัดเลือกเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นช้างต้น เพื่อเป็นพระราชพาหนะแห่งองค์พระมหากษัตริย์

กล่าวกันว่าช้างที่มีลักษณะดีจะให้คุณแก่เจ้าของ ช้างบางลักษณะก็เหมาะแก่การเป็นช้างศึก เช่น ช้างเผือก มีลักษณะมงคล จึงมีผู้น้อมเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์ เพื่อประกอบพระราชพิธีรับ และขึ้นระวางสมโภชเป็นพระยาช้างต้นต่อไป

ลักษณะของช้าง

รูปร่างลักษณะของช้างก็เช่นเดียวกับมนุษย์ คือ มีทั้งช้างที่มีรูปร่างสวยงามและช้างที่มีรูปร่างอัปลักษณ์

ช้างที่มีลักษณะดีจะมีร่างกายใหญ่โตแข็งแรง ศีรษะโต แก้มไม่ตอมน หน้าผากกว้าง มีดวงตาแจ่มใส มีขาแข็งแรง เต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ และขาหน้ายาวกว่าขาหลัง ซึ่งจะทำให้ช้างหน้าอกเชิดสูงดูเป็นสง่า

ส่วนงาจะต้องใหญ่ แข็งแรง และยื่นออกมาในลักษณะสม่ำเสมอ ไม่ชิดหรือเกออกจากกัน หรือถ่างออกจากกันมากเกินไป

ส่วนหลังของช้างที่มีลักษณะดีจะต้องสูงกว่าตรงกลางเล็กน้อย แล้วลาดลงไปทางหางอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเรียกว่า “แบก้านกล้วย”

การที่จะดูว่าช้างมีสุขภาพดีหรือไม่นั้นมีข้อสังเกตง่ายๆ คือ ช้างจะยืนแกว่งวงและพับหูไปมาอยู่เสมอ และจะต้องเดินหาหญ้าหรืออาหารกินอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ที่เล็บเท้าจะต้องมีเหงื่อซึมออกมาจากโคนเล็บให้เห็นอยู่เสมอ

การคาดคะเนอายุของช้างสังเกตได้จากขอบบนของใบหู ถ้าขอบบนของใบหูนูนกลมประมาณ ๑ นิ้ว แสดงว่าช้างนั้นมีอายุประมาณ ๒๕ ปี ถ้าขอบใหญ่ขึ้นและปลายขอบไม่มนกลมแสดงว่าช้างนั้นมีอายุมาก นอกจากนี้ยังอาจสังเกตได้จากปลายของใบหู ถ้าปลายใบหูช้างขาดกระรุ่งกระรังก็แสดงว่าช้างนั้นอายุมากแล้ว หรืออาจสังเกตจากผิวหนังที่เหี่ยวบน แก้มที่ตอบ หรือแม้แต่ อุจจาระและรอยเท้าของมัน ถ้าอุจจาระก้อนโตหมายถึงช้างใหญ่ อุจจาระละเอียดหมายถึงช้างที่กำลังหนุ่ม ' อุจจาระหยาบแสดงว่าช้างนั้นมีอายุมากแล้ว

“ตามตำนานเล่ามาแต่ก่อนเก่า
ช้างของเราคนไทยสัตว์ใหญ่ยิ่ง
ได้ต่อสู้เพื่อชาติเก่งกาจจริง
ช้างเป็นสิ่งคู่บารมีศรีชาติไทย”

ธรรมชาติของช้าง

ช้างจะใช้วงแขนมือในการหยิบจับอาหารเข้าปากเคี้ยว สามารถจับได้ตั้งแต่ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นไผ่ จนกระทั่งเมล็ดถั่วเล็กๆ

ช้างชอบอยู่รวมกันเป็นโขลง โขลงหนึ่งๆ อาจมีช้าง ๕-๑๐ เชือก หรือบางครั้งอาจมีถึง ๒๐ เชือก โดยเฉพาะช้างเอเชีย หรือ ช้างไทยมักจะอาศัยอยู่ในป่าทึบ ซึ่งมีอากาศชุ่มชื้น มีหญ้า และน้ำอุดมสมบูรณ์

ในจำนวนช้างป่าโขลงหนึ่งๆ นั้นจะมีช้างที่แข็งแรงที่สุดเป็นหัวหน้า ซึ่งเรียกว่า “จ่าฝูง” โดยเป็นผู้นำช้างทั้งโขลงไปหากินในที่ต่างๆ ตลอดจนทำหน้าที่ปกป้องอันตรายให้แก่พวกตนด้วย ในโขลงช้างจะเต็มไปด้วยช้างตัวเมียหรือถ้าเป็นตัวผู้ก็จะเป็นพวกที่มีอายุน้อย ฉะนั้นหน้าที่ที่จะสืบพันธุ์ในโขลงช้างจึงเป็นหน้าที่ของจ่าฝูง ถ้าลูกฝูงตัวใดจะสืบพันธุ์ต้องไปตั้งฝูงใหม่ ส่วนช้างป่าที่หากินอยู่ตัวเดียว ถ้าไม่ใช่ช้างแก่ที่เดินตามเพื่อนฝูงไม่ทัน ก็มักจะเป็นช้างเฒ่าที่ถูกขับออกจากฝูง เรียกว่า “ช้างโตน” ซึ่งมักจะมีนิสัยดุร้าย

ช้างจะเริ่มผสมพันธุ์เมื่อมีอายุประมาณ ๒๐ ปี ช้างพังหรือช้างตัวเมียตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี จนถึง ๕๐ ปี เมื่อได้รับการผสมพันธุ์แล้วจะมีลูกได้ ส่วนช้างที่มีอายุเกิน ๕๐ ปี จะไม่สามารถมีลูกได้

ช้างแม่ลูก

เมื่อช้างตกมัน

โดยปกติช้างที่มีร่างกายสมบูรณ์ และมีอายุอยู่ในเกณฑ์ผสมพันธุ์ได้ก็สามารถที่จะตกมันได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นช้างตัวผู้หรือตัวเมีย อายุของช้างที่อยู่ในเกณฑ์ตกมันอยู่ระหว่าง ๒๐-๔๐ ปี ช้างเชือกใดมีอาการตกมันแสดงว่าช้างเชือกนั้นมีความสมบูรณ์ที่สุด

ช้างพลายหรือช้างตัวผู้ เมื่อต้องการผสมพันธุ์หรือมีความต้องการทางเพศ จะมีอาการที่เรียกว่า “ตกมัน”

อาการตกมันจะเริ่มจากต่อมที่ขมับบวมโตเต็มที่ รูต่อมจะเปิดออกเป็นรูโตขนาดเท่าหลอดดูดกาแฟ แล้วมีน้ำเมือกเหนียวๆ สีขาวข้นไหลออกมา เรียกว่า “มัน” ซึ่งมีกลิ่นเหม็นสาบรุนแรง แต่จะเป็นกลิ่นที่ช่วยให้ช้างเพศตรงข้ามมาหา ช้างตัวผู้ที่ตกมันจะมีอารมณ์ฉุนเฉียว ประสาทเสีย ตาพร่า จำไม่ได้แม้แต่ความญของมัน ส่วนช้างตัวเมียเมื่อตกมันจะไม่แสดงอารมณ์รุนแรงและไม่ดุร้าย

ช้างเชือกนี้กำลังอยู่ในภาวะตกมัน

เมื่อโรคภัยคุกคาม

แม้ว่าช้างจะมีรูปร่างใหญ่โต แต่ก็ป่วยเป็นโรคต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับสัตว์อื่นๆ ช้างที่ถูกกักขังและอยู่ใกล้ชิดสัตว์อื่นๆ มีโอกาสติดโรคจากสัตว์เลี้ยงได้ง่าย ส่วนช้างที่อยู่ในป่ามักจะเกิดโรคฝีและผิวหนังพุพอง

ฝีที่ช้างเป็นอาจเกิดจากการถูกหนามทิ่มตำผิวหนัง แล้วเกิดเป็นหนองบวมพองขึ้นมา ส่วนผิวหนังพุพองเป็นตุ่มนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากแมลงวันป่าชนิดหนึ่งมาไข่ไว้ตามรูขุมขนของช้าง เมื่อไข่ของแมลงวันกลายเป็นตัวอ่อน ตัวอ่อนก็จะเข้าไปอาศัยในขุมขน แล้วดูดเลือดช้างกินเป็นอาหาร ถ้าแกะตุ่มบนผิวหนังของช้างออกจะพบตัวหนอนกลมๆ ขนาดเท่าเมล็ดถั่วเขียวฝังตัวอยู่ เมื่อตัวหนอนแก่ก็จะกลายเป็นแมลงวันป่ามารบกวนช้างอีก

วิธีป้องกันโรคที่ดีที่สุดคือ ให้ช้างอาบน้ำบ่อยๆ หรือบางครั้งอาจใช้เครื่องสับน้ำพุเป็นฝอย แล้วนำมาถูตัวช้างเวลาอาบน้ำเพื่อฆ่าตัวอ่อนของแมลงวันป่า

การอาบน้ำช้างในแหล่งน้ำธรรมชาติ

โรคที่ช้างเป็นกันมากอีกชนิดหนึ่งคือ โรคพยาธิฟิลาเรีย (filaria) โรคนี้เกิดจากยุงป่าซึ่งไปกัดสัตว์ที่เป็นโรคนี้นมาแล้วมา กัดช้าง

นอกจากนี้ยังมีโรคอื่นๆ อีก เช่น โรคแอนแทรกซ์ ซึ่งเป็น โรคที่ต้องแจ้งให้ทางการทราบตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ โรค คอบวม (haemorrhagic septicaemia) โรคเซอร์รา (surra)

โรคดังกล่าวข้างต้นนี้ต้องอาศัยสัตวแพทย์ผู้ชำนาญเป็นผู้ดูแล

ช้างป่วย

ในปัจจุบันช้างมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะช้างป่า ถูกล่า ป่าถูกทำลาย และช้างเลี้ยงก็ล้มตายลง เพราะถูกใช้งานหนัก และผิดประเภท ปัจจุบันประเทศไทยมีจำนวนช้างรวมทั้งสิ้นประมาณ ๕,๐๐๐ เชือก เป็นช้างป่าประมาณ ๒,๐๐๐ เชือก และช้างเลี้ยง ประมาณ ๓,๐๐๐ เชือก

เรื่องกินและนอนของช้าง

โดยปกติช้างจะนอนหลับประมาณวันละ ๓-๔ ชั่วโมง ช่วงนอนหลับของมันอยู่ระหว่างเวลา ๒๓.๐๐-๐๓.๐๐ นาฬิกา ของวันรุ่งขึ้น เมื่อหลับสนิทมันจะนอนตะแคงลำตัวข้างใดข้างหนึ่ง ลงกับพื้น ช้างมักจะมีอาการหาวนอนและนอนกรนเช่นเดียวกับมนุษย์ และหากพบว่าช้างนอนหลับในเวลากลางวัน ควรสันนิษฐานไว้ก่อนว่าช้างเชือกนั้นอาจป่วยหรือมีอาการผิดปกติเกิดขึ้น

การฝึกให้ช้างนอนก็เป็นขั้นตอนหนึ่งของการฝึก

เนื่องจากช้างมีเวลานอนน้อย มันจึงใช้เวลาเกือบทั้งหมดกับการกินอาหารและเดินท่องเที่ยวไปในป่า ช้างเชือกหนึ่งจะกินอาหารและหญ้าคิดเป็นน้ำหนักประมาณ ๒๕๐ กิโลกรัมในหนึ่งวัน

ช้างมีวิธีเก็บอาหารไว้กินระหว่างเดินทางหรือระหว่างทำงาน โดยเอางวงกำหญ้าไว้ในขณะเดินทาง หรือเอาหญ้าและอาหารเหน็บไว้ที่ซอกงาของมัน นอกจากนั้นมันยังมีวิธีทำความสะอาดหญ้าด้วยการใช้วงจับหญ้าฟาดให้ดินหลุดหมดเสียก่อนจึงจะกิน

ช้างเก็บอาหารที่ขึ้นตามธรรมชาติในเขตป่า

อาหารของช้าง

ช้างเป็นสัตว์ที่ไม่กินเนื้อ ฉะนั้นมันจึงมีหญ้าและต้นไม้หรือผลไม้ต่างๆ เป็นอาหาร ซึ่งพอจะแบ่งออกเป็น ๕ จำพวก คือ

๑. จำพวกหญ้า ได้แก่ พง แคม อ้อ กก หญ้าคา หญ้าแพรก
หญ้ายอนหญ้า หญ้าปล้อง หญ้าปากควาย หญ้ากระตือยหนู เป็นต้น

๒. จำพวกไม้ไผ่ ได้แก่ ไผ่ข้าวหลาม ไผ่ป่า ไผ่รวก ไผ่บง
ไผ่ซาง ไผ่ผาก เป็นต้น

๓. จำพวกเถาวัลย์ ได้แก่ สลอดน้ำ บอระเพ็ด สัมป่อย
หนามหัน เครือสะบ้า กระทงลาย จิงจ้อ เล็บรอก หวายเครือ เขาน้ำ
เถาวัลย์แดง เป็นต้น

๔. จำพวกไม้ยืนต้น ซึ่งช้างจะกินทั้งเปลือก ใบ และผล
ได้แก่ ไทร มะเดื่อ กล้วย ขนุน นางแย้มป่า ตุมกาขาว มะขาม
มะขามป้อม มะเฟือง มะไฟ มะยมป่า หว้า มะตูม มะขวิด เต่าร้าง
กระพ้อ ค้อ ระกำ เป็นต้น

๕. จำพวกพืชไร่พืชสวน ได้แก่ ข้าว เต๋อย ข้าวโพด อ้อย
ข้าวฟ่าง กล้วย สับปะรด ถั่วแระ มะพร้าว มะละกอ พัก แดง
 เป็นต้น

เมื่อมนุษย์นำช้างมาเลี้ยงจำเป็นต้องหาอาหารพิเศษ เช่น
ข้าวเปลือก กล้วย อ้อย ทางมะพร้าว ผลมะละกอดิบ ฯลฯ
ให้ช้างกินด้วย บางครั้งเจ้าของช้างจะผสมเกลือลงไปให้อาหารพิเศษ
เพื่อให้มันได้รับธาตุเกลือแทนดินโป่ง ซึ่งเป็นดินเค็มที่มันเคยกิน
ในป่า นอกจากนั้นเจ้าของมักจะให้มันกินมะขามเปียกอีกด้วย เพราะ
เป็นอาหารที่ช้างชอบมากและยังเป็นยาระบายอ่อนๆ เวลาจะให้
ช้างกินยากก็มักจะใส่ยาไว้ในก้อนมะขามเปียก จะทำให้มันกินยา
ง่ายขึ้น

ขึ้นบก ลงน้ำ ช้างทำได้หมด

จากสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ในสมัยก่อน ปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นได้ร่อยหรอลง เพราะมนุษย์เป็นผู้ทำลาย การล่าช้างเพื่อเอางา การบุกรุกพื้นที่หากินของช้าง ทำให้ช้างขาดที่อยู่อาศัย และแหล่งหากิน ขาดน้ำที่จะใช้ดื่มกิน ไม่สามารถยังชีพได้อย่างปกติสุขอีกต่อไป

แม่ช้างและลูกช้าง

ช้างพังหรือช้างตัวเมียที่สมบูรณ์จะมีลูกได้เมื่อมีอายุระหว่าง ๑๕-๕๐ ปี การตั้งท้องของช้างมีระยะเวลาระหว่าง ๒๑-๒๒ เดือน การสังเกตว่าช้างกำลังตั้งท้องอยู่หรือไม่นั้นอาจสังเกตได้หลายวิธี เช่น เต้านมคัด มีน้ำนมไหล หรือช้างไม่ยอมมลูกนั่งตามคำสั่งและไม่ยอมทำงาน

ในกรณีที่ช้างอยู่เป็นฝูงหรือเจ้าของมีช้างอยู่หลายเชือก แม่ช้างที่ท้องแก่จะหาเพื่อนช้างพังที่สนิทไว้ช่วยเหลือในเวลาตกลูก เรียกช้างพังที่คอยช่วยเหลือนี้ว่า “แม่รับ” เมื่อแม่ช้างถึงกำหนดใกล้จะคลอดลูก มันมักจะไปหาที่ซึ่งมีหญ้าอ่อนหรือพื้นดินนุ่ม เพื่อให้เป็นอันตรายแก่ลูกที่จะคลอดออกมา เพราะช้างจะยืนคลอดลูก โดยย่อขาหลังลง ลูกซึ่งคลอดออกมาจะมีถุงใสๆ เป็นเยื่อบางๆ หุ้มอยู่

แม่ช้างที่กำลังตั้งท้องอ่อนๆ

แม่รับจะเข้าไปช่วยฉีกถุงที่หุ้มออกจากตัวลูกช้าง ถ้าไม่มีแม่รับ แม่ช้างจะฉีกถุงเนื้อเยื่อนั้นเอง เมื่อฉีกถุงเนื้อเยื่อออกแล้ว ลูกช้างจะยังเปียกน้ำเมือกที่หล่อเลี้ยงอยู่ หลังจากนั้น ลูกช้างจะนอนตะแคง นิ่งๆ มีการเคลื่อนไหวเฉพาะส่วนหางและหู หรือขาบ้างเล็กน้อย ประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง พอตัวแห้งลูกช้างจะค่อยๆ พยุงตัวยืนขึ้นเอง และเดินไปมาได้ช้าๆ ต่อมาอีกประมาณ ๑ ชั่วโมง ลูกช้างจึงจะเข้าหาแม่เพื่อกินนม

ลูกช้างกับแม่ช้างจะอยู่คลอเคลียกันไม่ห่าง

ลูกช้างเมื่อคลอดใหม่ๆ จะมีขนยาว หัวเล็ก วงงสัน มีความสูงประมาณ ๖๕ เซนติเมตร มีวงยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร และมีน้ำหนักประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม แม่ช้างเชือกหนึ่งจะมีลูกได้ ๓-๔ ตัวในช่วงชีวิตของมัน

จากช้างป่ามาเป็นช้างเลี้ยง

ช้างเป็นสัตว์ที่มนุษย์นำมาเลี้ยงเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๖๐๐ ปี มนุษย์นำช้างมาใช้งานหลายด้าน โดยเฉพาะในการทำไม้ในป่า แต่เดิมช้างงานเหล่านี้มีบรรพบุรุษเป็นช้างป่า ชาวบ้านไปจับเอาตัวที่ยังมีอายุน้อยๆ มาฝึกไว้ใช้งาน การจับช้างป่าเรียกว่าการคล้องช้างหรือโพนช้าง และเมื่อช้างถูกคล้องมารับการเลี้ยงดูอยู่ในเมืองก็จะออกลูกออกหลานที่เรียกว่า “ลูกคอก” กลายเป็นช้างบ้านหรือกลายเป็นสัตว์เลี้ยงต่อไป

การฝึกลูกช้างเพื่อสร้างความคุ้นเคย

การฝึกแบบตัวต่อตัวเพื่อให้ช้างทำงานไม่เป็น

ช้างเอเชียหรือช้างไทยโดยทั่วไป เมื่อนำมาฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งานได้แล้ว จะมีนิสัยฉลาด สุภาพ และรักเจ้าของ โดยปกติช้างเป็นสัตว์ที่ตื่นกลัวสิ่งของหรือสัตว์ต่างๆ ที่มันนานๆ จะพบเห็น ช้างเป็นสัตว์ที่มีความรู้สึกทางกลิ่น และรับกลิ่นได้ดีมาก และมักจำกลิ่นที่มันเคยชินได้ดี ดังนั้นเมื่อมันได้กลิ่นคนหรือสัตว์ที่มันไม่คุ้นเคย หรือแตกต่างออกไป มันจึงแสดงอาการตื่นตกใจออกมา

ในความฉลาดของช้างจะเห็นได้จากการที่มันแสดงละครสัตว์หรือจากการที่มันทำไม่ได้ ซึ่งมันจะรู้จักหลบหลีกหรือใช้งานพายุไม้ไว้เมื่อรู้ว่าไม้กำลังจะกลิ้งทับ รู้จักดึงโซ่ออกจากไม้เมื่อลากไม้เสร็จ หรือรู้จักเอาขาหน้าลงเหยียบพื้นดินที่อ่อน เพื่อหยั่งดูว่าจะทาน้ำหนักตัวมันได้หรือไม่

รู้จักขนไม้และเรียงให้เป็นระเบียบ

เนื่องจากช้างไทยหรือช้างเอเชียมีนิสัยชอบอากาศเย็นและไม่ชอบแสงแดดจัด ฉะนั้นเมื่อนำมาฝึกใช้งาน เช่น งานชักลากไม้ จึงมักใช้งานเฉพาะตอนเช้าตั้งแต่เวลา ๖.๐๐-๑๒.๐๐ นาฬิกา ส่วนตอนบ่ายต้องให้ช้างหยุดพักผ่อน และช้างที่ถูกใช้งานติดต่อกัน ๓ วัน จะต้องให้พัก ๑-๒ วัน จึงจะเริ่มใช้งานใหม่ ทั้งนี้เพราะช้างเป็นสัตว์ที่มีโรคเบียดเบียนได้ง่าย ถ้าใช้งานมันหนักเกินไปอาจเจ็บป่วยได้

ศูนย์ฝึกลูกช้าง

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ศาสตราจารย์ ดร.อำนวย คอวนิช อดีตผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ได้ริเริ่มก่อตั้งศูนย์ฝึกลูกช้างขึ้นเป็นแห่งแรกที่หมู่บ้านปางหละ อำเภองาว จังหวัดลำปาง บนเนื้อที่ ๑๕ ไร่

กว่าที่ช้างจะยอมทำอะไรได้อย่างชำนาญต้องใช้เวลาฝึกพอสมควร

การฝึกช้างให้ชำนาญงานไม้

ศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อที่จะช่วยเหลือและฝึกหัดลูกช้างให้เชื่อฟังคำสั่ง มีความอดทน และมีความชำนาญในการทำไม้ทุกประเภท และเป็นการแยกลูกช้างออกจากแม่ เพื่อให้แม่ช้างได้ทำงานอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันลูกช้างก็จะปลอดภัยจากสัตว์ร้ายต่างๆ ในป่า เช่น งูพิษ พร้อมทั้งจะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากสัตวแพทย์อีกด้วย

ภายในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ผ่าจ๋าน พิธีแยกลูกออกจากแม่

ลูกช้างที่นำมาฝึกจะเป็นลูกช้างที่หย่านมแม่แล้ว คือมีอายุประมาณ ๒-๓ ปีขึ้นไป การแยกลูกช้างออกจากแม่นี้จะต้องมีพิธีกรรมซึ่งเรียกว่า “พิธีผ่าจ๋าน”

คำว่า “ผ่าจ๋าน” เป็นภาษาถิ่นเหนือ หมายถึงทำให้แยกออกจากกัน ซึ่งจะใช้กับคนหรือสัตว์ก็ได้ แต่ปกติแล้วการใช้คำว่า “ผ่าจ๋าน” มักใช้กับช้างแม่ลูก เมื่อผ่านพิธีกรรมแล้ว จะทำให้ลืมกันหรือจดจำกันไม่ได้อีก

ในสมัยก่อนนั้นการทำไม้มายังคงใช้ช้างเป็นหลัก เมื่อช้างพังมีลูก ลูกมักจะติดตามแม่ไปทุกที่ ทำให้การทำไม้ไม่สะดวก เพราะช้างแม่ลูกอาจพากันพลัดตกเขาได้ หรือแม่ช้างไม่สามารถทำงานได้สะดวก จึงมีการทำพิธีผ่าจ๋านขึ้น ซึ่งต้องทำโดยหมอช้างหรือควาญช้างที่มีความชำนาญ

เครื่องประกอบพิธีผ่าจ๋าน

พิธีกรรมการผ่าจัน เริ่มจากหมอช้างดูฤกษ์ยาม จากนั้น จะจัดสร้างแคร่ไม้ไผ่ ขึ้นชั้นตั่งที่ มีหมากพลู ส้มป่อย ข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดง เหล้าขาว ๑ ขวด ไข่ต้มผ่าซีก ๑ ฟอง เทียนหนัก หนึ่งเฟือง ๔ เล่ม ข้าวตอก ๑ ถ้วย รูป ๘ ดอก หมากพลู ๘ คำ กล้วย ๑ หวี อ้อย ๑ มัด ไม้ผ่าจัน ๒ อัน พร้อมเงินค่ายกครู ๓๒ บาท ในพิธีความขลังมักนิยมนำสิ่งของของตน เช่น มีดขอช้าง เชือกมาเข้าพิธีด้วย พร้อมจัดเสตงที่บรรจุของเช่นต่าง ๆ เพื่อ เป็นการสังเวยผีป่าตามความเชื่อถือ

ความขลังจะช่วยกันดึงลูกช้างออกจากแม่ โดยมีช้างอีก ๒ เชือกประกบแม่ช้างออกไป หมอช้างจะเริ่มทำพิธีเสกคาถาใส่ขอ แล้วสะเตาะหัวช้าง ๓ ครั้งเพื่อให้ช้างฟังคำสั่ง จากนั้นจึงนำกล้วย และอ้อยให้กิน นำน้ำส้มป่อยมาปัดรังควาน เอาไก่ดำมาทำการ เสี่ยงทายว่าช้างเชือกนี้เมื่อนำมาฝึกจะเป็นเช่นไร ฝึกง่ายหรือยาก แล้วหมอช้างจะเอาไม้ผ่าจันฉีกออกจากกัน ซึ่งเชื่อกันว่าหากใคร เอาไม้ที่ทำพิธีผ่าจันนี้ไปไว้ใต้ที่นอน ก็จะทำให้คนคู่ นั้นแยกจากกัน ความขลังจึงต้องนำไม้ผ่าจันไปเผาไฟเพื่อเป็นการป้องกันหรือ เป็นการแก้เคล็ดนั่นเอง

พิธีผ่าจัน

การประกอบพิธีผ่าจัน

การผ่าจันหรือการแยกลูกช้างออกจากแม่ ในการฝึกครั้งแรก จะใช้เวลา ๗ วัน จากนั้นหมอช้างก็จะทำการปลดขันทั้ง แล้วนำ ช้างมาฝึกข้างนอก ให้ฟังคำสั่งของควาญในการรับและเก็บสิ่งของ การนอน การนั่ง การหมอบ การเดิน และการทำไม้

ช้างเมื่อผ่านพิธีผ่าจันแล้วจะใช้ลักษณะนามว่า “เชือก” แทนคำว่า “ตัว” หมายความว่าช้างเชือกนั้นมีเชือกมีโซ่คล้องคอ มีเจ้าของแล้วคือควาญนั่นเอง จากนั้นควาญก็จะเป็นผู้ดูแลและ ปกป้องรักษาช้างเชือกนั้นต่อไปแทนแม่ช้าง และช้างเชือกนั้นก็ฟัง คำสั่งของควาญโดยดี

การฝึกลูกช้าง

สาเหตุที่ต้องนำลูกช้างมาฝึกนี้ เนื่องจากในอดีตประเทศไทย มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะทางภาคเหนือ มีป่าไม้เป็นจำนวนมาก ช้างจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยชักลากไม้ จากป่าหรือภูเขาที่สูงชันซึ่งรถยนต์เข้าไปไม่ถึง ช้างต้องลำเลียงไม้ จากป่ามารวมหมอนไม้ยังบริเวณที่รถยนต์เข้าถึง เพื่อลำเลียงสู่ กรุงเทพฯ ต่อไป

ช้างลำเลียงไม้

ก่อนการฝึกลูกช้าง ครูฝึกจะต้องเตรียมคอกไว้ได้ร่มไม้ริมลำห้วยที่มีน้ำบริบูรณ์ ครูฝึกจะมัดแม่ช้างไว้กับต้นไม้ใหญ่ เอาเชือกคล้องลูกช้างไว้ แล้วให้คนประมาณ ๑๐ คนขึ้นไปช่วยกันลากลูกช้างให้ห่างจากแม่เพื่อนำไปเข้าคอก ขณะเดียวกันแม่ช้างจะส่งเสียงร้องและดิ้นทุรนทุรายเพื่อช่วยลูกช้าง ส่วนลูกช้างก็พยายามดิ้นให้เชือกที่คล้องคอหลุดออก

นอกจากจะใช้คนฉุดลูกช้างเข้าคอกแล้ว ยังต้องแยกแม่ช้างไปอยู่ต่างหาก โดยมีช้างเชือกอื่นเดินขนานข้างไปด้วย เพราะไม่เช่นนั้น แม่ช้างจะขัดขึ้นไม่ยอมออกห่างจากลูก ส่วนลูกช้างเมื่อถูกนำเข้าคอกแล้ว จะถูกมัดส่วนต่างๆ ของร่างกายให้ติดกับคอกอย่างแน่นหนา เพราะลูกช้างจะพยายามดิ้นรนให้หลุดพ้นจากพันธนาการอยู่ตลอดเวลา

บางครั้งลูกช้างจะใช้หัวชนคอกทำให้หัวแตกเป็นแผล ลำตัวอาจเสียดสีกับคอกจนถลอก และบางเชือกก็ไม่ยอมกินอาหารและน้ำ ซึ่งอาจถึงกับล้มตายลงได้

ความถี่จะฝึกให้ลูกช้างรู้จักระเบียบต่างๆ และรู้จักการทำไม้แบบต่างๆ ซึ่งจะต้องฝึกเป็นเวลานาน ลูกช้างที่เรียนจบหลักสูตรจะออกไปทำงานจริงในป่าได้เมื่อมีอายุประมาณ ๒๐ ปี

ในการฝึกลูกช้างอาจประสบปัญหาบ้าง เพราะลูกช้างเคยมี
อิสระจึงมักจะพยศ ดังนั้นในการฝึกขั้นแรกจึงต้องมีความรู้หรือ
ครูฝึกช้างที่มีความชำนาญเป็นพิเศษมารับจ้างฝึกเป็นรายตัว

อายุของลูกช้างที่เหมาะสมจะนำมาฝึกควรรอระหว่าง ๔-๕
ขวบ มีรูปร่างใหญ่โต และมีความสมบูรณ์แข็งแรง ดังนั้นในระยะนี้

ช้างที่คุณเคยกับกล้องถ่ายภาพจะแสดงท่าที่เป็นมิตรและน่ารักแบบนี้

ความขี้ขลาดจึงต้องคอยระมัดระวังหาอาหารดีๆ มาให้ลูกช้างในวัยนี้ กินและดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ

ในระยะ ๗ วันแรก ครูผู้ฝึกจะให้คนที่ทำหน้าที่ความขี้ขลาด ต่อไป ซึ่งมักเป็นเด็กชายขนาดรูปร่าง มาทำความคุ้นเคยกับลูกช้าง โดยให้ลูบไล้ไปตามลำตัวของช้างเพื่อให้เกิดความเคยชิน

การฝึกลูกช้าง

การหัดให้ลูกช้างยกเท้าหน้าเพื่อรับความขังขึ้นขี่คอ

เด็กชายที่จะมาเป็นความของลูกช้างต่อไปนั้นก็จะหัดขี่คอ
ลูกช้างในขณะที่อยู่ในคอก หัดให้ลูกช้างยกเท้าหน้าขึ้นรับเพื่อปีน
ขึ้นขี่คอช้าง และหัดให้ลูกช้างใส่จะแคหรือปลอกขาหน้าให้เกิด
ความเคยชิน เพื่อที่มันจะได้ไม่ออกไปหากินไกลเกินไป เมื่อปล่อย
ให้ไปหากินในป่าตามลำพัง

ขังใส่จะแค

นอกจากนั้นความยังหัดให้ลูกช้างรู้จักฟังคำสั่งสั้นๆ ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะที่ความใช้กับช้าง เช่น

- แมียบ แปลว่า นอน
- ส่ง แปลว่า ยกขาหน้าขึ้นเพื่อส่งให้ความยังขึ้นขี่คอ
- เต็ก แปลว่า ก้มลงหรือก้มหัวลง เป็นต้น

หลังจากที่ช้างอยู่ในคอกได้ประมาณ ๗ วันแล้ว ครูฝึกก็จะนำช้างออกมาจากคอก หัดขี่คอ และบังคับให้ช้างเลียวซ้าย เลียวขวา ฝึกให้นอนลง และฝึกให้อาบน้ำจนลูกช้างรู้สึกเคยชิน

การฝึกลูกช้างในขั้นแรกใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน หลังจากนั้น ครูฝึกจะนำลูกช้างคืนให้แก่เจ้าของ โดยที่เจ้าของจะต้องรับหน้าที่ฝึกช้างทำไม้เองที่ละเล็กที่ละน้อย จนกว่าช้างจะโตพอที่จะทำงานหนักได้

การฝึกลูกช้างจะหยุดลงเมื่อถึงฤดูแล้งคือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม ในช่วงเวลานี้ลูกช้างจะถูกปล่อยให้เข้าไปหากินอย่างอิสระในป่าธรรมชาติ หรือที่ทางภาคเหนือเรียกกันว่า “ปางแรม”

เนื่องจากในช่วงฤดูแล้งอาหารตามธรรมชาติลดลงและมักเกิดไฟไหม้ป่า ช้างจึงต้องกินอาหารอย่างเต็มที่ และในช่วงเวลานี้ ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ช้างได้เลือกคู่และผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ และช้างจะกลับเข้ามารับการฝึกอีกครั้งในช่วงต้นฤดูฝน

ช้างเตรียมรับการฝึก

ทุกเช้าควาญช้างจะนำช้างไปหาอาหารและน้ำสะอาดดื่มกิน ก่อนจะนำช้างไปทำงาน โดยเขาจะต้องหาหลักผูกช้าง และเปลี่ยนหลักใหม่ทุกวัน เพราะช้างมีโซ่ล่ามยาว ๒๐ เมตร และกินอาหารวันละ ๒๕๐-๓๐๐ กิโลกรัม ช้างจึงกินต้นไม้ใบหญ้าบริเวณจุดที่ล่ามจนหมดทุกวัน

ป้ายศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยที่ดูกลมกลืนกับธรรมชาติ

โรงช้าง

อวสานของศูนย์ฝึกลูกช้าง

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ รัฐบาลได้ประกาศปิดป่าสัมปทาน ช้าง ลากไม้จึงถูกลดบทบาทลง และศูนย์ฝึกลูกช้างก็ถูกลดบทบาทลงไปเรื่อยๆ ด้วยเช่นกัน จนในที่สุดศูนย์ฝึกลูกช้างจึงได้เปลี่ยนเป็นศูนย์ บริบาลช้าง มีหน้าที่เป็นสถานพักฟื้นและรักษาพยาบาลช้างป่วย รวมถึงเป็นสถานพักฟื้นสำหรับช้างชราและช้างพิการอีกด้วย

นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์สำหรับดูแลช้างที่มนุษย์นำมาใช้อย่าง ผิดกฎหมายแล้วถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐจับได้ ซึ่งเรียกว่า “ช้างของกลาง” โดยศูนย์แห่งนี้จะดูแลช้างของกลางจนกว่าคดีจะสิ้นสุด

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย บ้านใหม่ของช้างพลัดป่า

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

เนื่องจากศูนย์ฝึกลูกช้างเดิมที่บ้านปางหละ อำเภองาว จังหวัดลำปาง มีพื้นที่จำกัดเพียง ๑๕ ไร่ เป็นสถานที่คับแคบเกินไป ไม่เหมาะสมกับจำนวนของช้างในศูนย์ที่มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีทั้งช้างฝึก ช้างแก่ ช้างเจ็บป่วย ช้างพิการ ตลอดจนช้างของกลาง องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จึงย้ายศูนย์ฝึกลูกช้างจากที่เดิมมาจัดตั้งเป็น **ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย** ณ บริเวณหลักกิโลเมตรที่ ๒๘-๒๙ ริมถนนสายลำปาง-เชียงใหม่ ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง บนเนื้อที่กว้างขวางถึง ๗๖๒ ไร่ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศูนย์ฯ เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

ช้างกับความผูกพันใจบริเวณบ่อน้ำในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

เจตนาช่วยช้างไทย

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยแห่งใหม่นี้ก่อตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์หลายประการ คือ

๑. เพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และเพื่อสนองพระดำริในเรื่องช้างของพระองค์

๒. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ช้างไทยมิให้สูญพันธุ์
๓. เพื่อรักษาศิลปะการทำไม้ด้วยช้าง
๔. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับช้าง
๕. เพื่อประชาสัมพันธ์ให้รู้จักประเทศไทยในฐานะที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยเป็นแห่งเดียวในโลกที่มีการฝึกช้างในการทำไม้
๖. เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์

ช้างและความชำนาญหน้าบริเวณลานแสดง

ในการทำไม้นั้น ช้างตัวผู้จะใช้งาช่วยในการทำงาน
ส่วนช้างตัวเมียจะใช้วงและขาในการทำงาน

หลากหลายลีลาในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

บริเวณศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยแห่งนี้มีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ อุดมด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ บรรยากาศร่มรื่นเย็นสบายเหมาะที่จะมา สัมผัสเที่ยวชม ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยจึงกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ระดับแถวหน้า ทั้งในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ

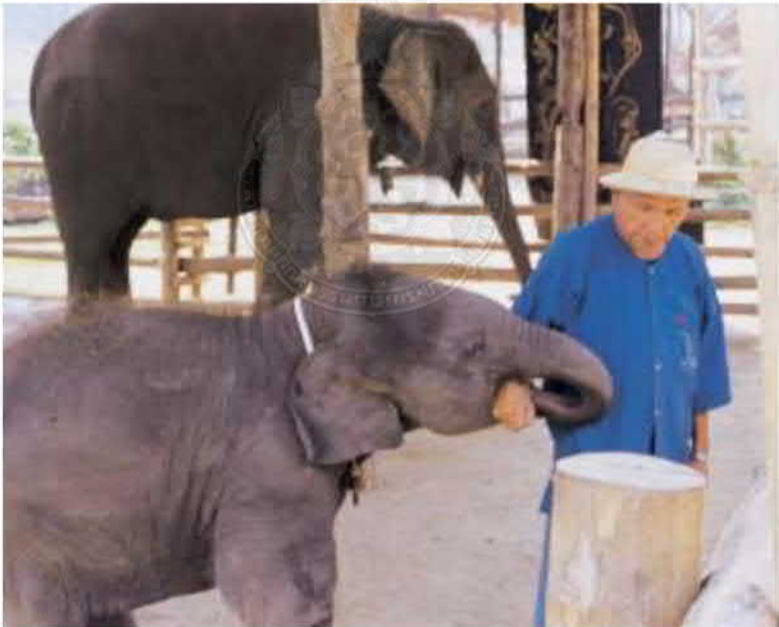
ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยได้รับรางวัลดีเด่นในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

เมื่อช้างกลายเป็นดาว

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยได้จัดกิจกรรมการแสดงของช้างขึ้นหลายรูปแบบ เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม เมื่อมีรายได้จากการเข้าเยี่ยมชมก็จะนำมาใช้ในกิจกรรมของศูนย์ฯ อาทิ เป็นค่าอาหารช้าง เป็นค่าดูแลรักษาพยาบาลช้าง เป็นต้น

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยสืบสานเจตนารมณ์ในการพิทักษ์ดูแลช้างในวันนี้

การแสดงของช้างที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยค่อนข้างจะแตกต่างไปจากการแสดงของที่อื่น คือจะไม่เน้นความสนุกสนาน เช่น ให้ช้างเต้นระบำ ยกขาช้างเดี่ยว ช้างเตะฟุตบอล ช้างเดินข้ามคน ฯลฯ แต่เป็นการแสดงที่เน้นเรื่องการทำงานของช้าง โดยเฉพาะเรื่องการทำไม้

ทางเข้าลานแสดงช้างที่นักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศต่างนิยมมาเที่ยวชม

ชุมประดูทางเข้าลานแสดงช้าง มองผ่านเข้าไปเห็นทัศนียภาพภายใน
ที่ได้สัดส่วนงดงาม และดึงดูดใจให้เข้าไปทัศน

การแสดงของช้างจะจัดขึ้น ณ ลานแสดง (Show Ground)
ซึ่งเป็นลานโล่ง มีต้นไม้อยู่รายรอบ ด้านหนึ่งจัดเป็นที่นั่งสำหรับ
ผู้เข้าชมการแสดงของช้าง โดยจัดทำเป็นชั้นๆ ลดหลั่นกันลงมา
เหมือนอัฒจันทร์ มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาอยู่ด้านหลังเป็นเหมือน
หลังคาธรรมชาติ ที่นั่งจุผู้เข้าชมได้ประมาณ ๒๐๐ คน

อัฒจันทร์ที่นั่งชมการแสดง

เมื่อเริ่มต้นการแสดงขบวนช้างประมาณ ๑๑ เชือกจะเดินเรียงแถวตามกันมา ความรู้ช้างจะนั่งประจำอยู่บนคอช้างแต่ละเชือก มีช้างเดินนำขบวนถือธงสีเขียว โดยใช้วงจับธงชูขึ้น ช้างเชือกถัดมาทำหน้าที่ตีกลองให้จังหวะในการเดิน เมื่อเดินเข้าสู่ลานแสดงแล้ว จะมีช้างเชือกหนึ่งเคาะระฆังเป็นสัญญาณว่าการแสดงของพวกเขาจะเริ่มขึ้นแล้ว

ขบวนช้าง

การแสดงเริ่มจากช้างนักแสดงทุกเชือกเดินมาเข้าแถวเรียงหน้ากระดาน และมีช้างเชือกหนึ่งเดินออกไปด้านหน้าทำหน้าที่เชิญธงขึ้นยอดเสา

ช้างชักธงเป็นสัญญาณว่าการแสดงเริ่มขึ้นแล้ว

ช้างใช้วงจับหางกัน แทนกิริยาที่คนจับมือล้อมวงที่เห็นโดยทั่วไป

ณ ลานแสดงช้าง

ต่อจากนั้นช้างแต่ละเชือกจะใช้วงจับหางของช้างเชือกที่อยู่ข้างหน้า เดินเรียงแถวตามกันวนรอบๆ ลานแสดง จัดแถวเป็นรูปครึ่งวงกลม แล้วคุกเข่าพร้อมกัน เพื่อแสดงการต้อนรับผู้มาเยือน

หลังจากนั้นช้างจะจัดแถวใหม่เป็น ๓ แถว คือ แถวช้างรุ่นเล็ก รุ่นกลาง และรุ่นใหญ่ ตามลำดับ แล้วแต่ละเชือกก็แตกสี่รีชะ (กัมสี่รีชะ) เป็นการแสดงความเคารพผู้ชมอีกครั้งหนึ่ง

ช้างกัมตีระยะแสดงความเคารพผู้ชม

เมื่อจัดแถวเป็นระเบียบดีแล้วก็เริ่มการแสดงตามที่ได้รับ การฝึกฝนมา ได้แก่ การเดินแถวเดี่ยวและแถวคู่ การปฏิบัติตาม คำสั่งของควาญ เช่น คำว่า “ส่ง” หมายถึงการยกเท้าขวาหน้าขึ้น ๑ ข้าง “ต๊าก” หมายถึงการกัมตีระยะ แล้วยังมีการเก็บของต่างๆ ส่งให้ควาญ การนอนลง การแสดงความเคารพด้วยการถอนสายบัว การปิดและเปิดก๊อกน้ำ การเปิดขวดน้ำดื่ม และเมื่อดื่มน้ำหมด ต้องนำขวดไปทิ้งลงถังขยะ เป็นต้น หลังจากนั้นจะเป็นการแสดง การชักลากไม้ในการทำไม้แบบต่างๆ

ลีลานักแสดงมืออาชีพที่ลานแสดงศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ช้างใช้งวงหยิบถ้วยส่งให้ควาญเก็บไว้
ช้างวาดภาพด้วยพู่กันจุ่มสี

การแสดงอีกอย่างหนึ่งของช้างที่ดึงดูดความสนใจจากผู้ชมได้มากก็คือการวาดรูป โดยควาญช้างจะนำกรอบผ้าใบพร้อมขาตั้งมาวางไว้ แล้วใช้พู่กันจุ่มสีส่งให้ช้าง จากนั้นช้างจะใช้งวงจับพู่กันป้ายสีเป็นภาพอย่างชำนาญ ผลงานที่ออกมาก็แล้วแต่ผู้ชมจะจินตนาการว่าเป็นรูปอะไร ซึ่งก็ล้วนแต่เป็นภาพสวยงามจากฝีมือของศิลปินช้างทั้งสิ้น ผู้ชมที่ชอบงานศิลปะสามารถเลือกซื้อภาพวาดที่สวยงามตามธรรมชาติ นี้ไว้เป็นสมบัติส่วนตัวได้ด้วยราคาที่แตกต่างกันแล้วแต่ศรัทธา

เมื่อการแสดงช้างทุกชุดจบลงแล้ว ช้างจะเข้าแถวเรียงหน้ากระดาน เพื่อขอบคุณและลาผู้ชม โดยมีช้าง ๒ เชือก ใช้งวงถือป้ายขอบคุณมายืนหน้าแถว เป็นอันจบการแสดง ณ ลานแสดงช้าง

ช้างใช้งวงถือป้ายขอบคุณผู้มาเยือน

หลังจากขอบคุณผู้ชมแล้วผู้ชมจะพากันบริจาคเงิน หรือไม่ก็ซื้ออาหาร เช่น กล้วย อ้อย ส่งให้ช้างด้วยตนเอง ช้างนักแสดงทั้งหลายก็จะออกจากลานแสดงมายืนรอรับอาหารจากผู้ชม โดยใช้วงรับอาหารใส่ปาก ถ้ามีอาหารมากก็จะส่งขึ้นไปให้ควาญที่อยู่บนหลัง ช่วยเก็บอาหารหรือเงินบริจาคที่ได้รับจากผู้ชมไว้กินมือต่อไป

หลังแสดงเสร็จเจ้าช้างน้อยก็จะได้อมอร่อยแบบนี้

ผู้ชมใจอารีพากันซื้ออาหารป้อนนักแสดงตัวเก่ง

นั่งช้างและโฮมสเตย์

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยแห่งนี้มีบริการนั่งช้าง (Elephantrides) สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจชมธรรมชาติรอบๆ บริเวณ ตามเส้นทางที่ศูนย์ฯ ได้จัดไว้บริการนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เรียกว่า “ทัวร์ช้าง” ซึ่งบริการนั่งช้างหรือทัวร์ช้างนี้ทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติอันงดงามและความร่มรื่นของป่าดงอย่างมีความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน และเป็นที่ประทับใจจนไม่อยากจะลงจากหลังช้างเลยทีเดียว

บริการนั่งช้างที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์ฝึกนั่งช้างเดินไปในที่ต่างๆ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์ฝึกขี่คอช้าง

กิจกรรมใหม่อีกอย่างหนึ่งที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยได้เริ่มจัดให้มีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ คือ กิจกรรมโฮมสเตย์ (Home Stay) ซึ่งเป็นการให้บริการสำหรับผู้สนใจจะสัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิตของช้างและความรู้ช้าง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้จะมีโอกาสได้อยู่ร่วมกับความรู้อาช้างและฝึกกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตของช้าง เช่น การขึ้นขี่คอช้าง การนั่งช้างไปในที่ต่างๆ เป็นต้น กิจกรรมโฮมสเตย์ใช้ระยะเวลา ๓ วัน นับว่าเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก

ชาวต่างชาติใช้บริการนั่งช้างชมธรรมชาติ

โครงการเพื่อช้าง

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยแห่งนี้เป็นศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งเดียวในประเทศไทยและเป็นโรงเรียนฝึกความชำนาญแห่งเดียวในโลก นอกจากนั้น ยังมีโครงการต่างๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับช้างอีกหลายโครงการ อาทิ โครงการคืบช้างสู่ธรรมชาติ ในพระราชดำริของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทยของจังหวัดลำปาง

คืบช้างสู่ธรรมชาติ

โครงการคืบช้างสู่ธรรมชาติ เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชประสงค์ของ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เพื่อช่วยเหลือช้างเลี้ยง โดยเฉพาะช้างลากไม้ที่ถูกใช้งานหนักให้กลับมาใช้ชีวิตอย่างสงบสุขตามธรรมชาติ ทั้งภาครัฐและเอกชนจึงได้ร่วมการจัดทำโครงการนี้ขึ้น

สร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย

โครงการที่น่าสนใจและมีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือช้างอีกโครงการหนึ่งคือ โครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทยของจังหวัดลำปาง ซึ่งจัดให้มีการปล่อยช้างสู่ธรรมชาติในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง บริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดลำปางและลำพูน โครงการนี้ได้ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ช้างชราในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ในขั้นแรกของโครงการได้มีการนำช้างของกลางที่ทางราชการ ยึดมาได้จากการทำผิดกฎหมายจำนวน ๗ เชือก โดยทดลองปล่อย ในป่าก่อนแล้วติดตามดู ผลปรากฏว่าช้างทั้ง ๗ เชือกสามารถ ดำเนินชีวิตได้ตามปกติ และสามารถหากินเองได้โดยไม่เข้าทำลาย เรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน

นักท่องเที่ยวชมช้างอย่างใกล้ชิดด้วยความสนใจ

โครงการนี้เป็นการสร้างโลกใหม่ให้แก่ช้างเลี้ยงในประเทศไทย ซึ่งคณะทำงานจะนำช้างมาตรวจสุขภาพ และสำรวจช้างที่จะปล่อย สู่โลกใหม่เสียก่อน ว่าควรได้รับการดูแลอย่างไรจึงจะเหมาะสม

มีการนำวิธีการแบบโบราณสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์
ตอนต้นมาใช้ด้วย คือ การสำรวจช้าง หารลักษณะช้างตามตำรา
คชลักษณ์ ว่าช้างแต่ละเชือกมีลักษณะดีหรือไม่ หลังจากนั้นก็จะ
แยกช้างมาฝึกเพื่อทดสอบว่าช้างเชือกใดสามารถรับการฝึกได้หรือ
ควรใช้งานประเภทใด เช่น ใช้เป็นช้างทรงของพระมหากษัตริย์
ใช้เป็นช้างศึก ใช้เป็นช้างงาน หากช้างเชือกใดมีนิสัยดีมันก็จะได้รับ
การปล่อยกลับไปเป็นช้างป่าต่อไป

ช้างที่เข้ามาอยู่ในโครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างนี้แบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. ช้างที่เหมาะสมสำหรับการคืนสู่ธรรมชาติ ต้องเป็นช้างที่แข็งแรง มีความคุ้นเคยกับธรรมชาติเป็นเวลานาน

ช้างพลายเชือกนี้คุ้นเคยกับชีวิตในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย
แต่ก็ไม่ลืมป่าลี้มดงที่ตนจากมา

๒. ช้างที่เหมาะสมสำหรับเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ช้างกลุ่มนี้
ต้องมีสุขภาพแข็งแรงและมีลักษณะดี

ช้างใหญ่ ร่างกายกำยำ อย่างนี้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ดีที่สุดไม่ยาก

๓. ช้างที่เหมาะสมสำหรับการฝึกและแสดง ช้างกลุ่มนี้คือ ลูกช้างเล็กๆ ที่มีผู้บริจาคว่าในโครงการ หรือช้างที่อยู่กับคนมาเป็นเวลานานจนไม่สามารถหากินในป่าได้

ลูกช้างที่เหมาะสมจะเป็นนักแสดงต่อไปในอนาคต

๔. ช้างชราและช้างพิการ คือช้างที่มีสุขภาพทรุดโทรม มีอายุมาก มีโรคประจำตัว หรือมีความพิการทางร่างกาย ซึ่งควรได้รับการดูแลอย่างดีที่สุด

ช้างโมตลาเหยียบกับระเบิดจนได้รับบาดเจ็บ
ถูกส่งตัวมารับการรักษาที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

๖. ช้างนิสัยดุร้ายและเคยฆ่าคน คือช้างดู่ ๕ ช้างกลุ่มนี้
มักเป็นช้างที่เคยถูกใช้งานอย่างทารุณ และมีความเกลียดชังมนุษย์
ช้างเหล่านี้จะต้องมีคอกพิเศษที่มีสภาพใกล้เคียงธรรมชาติ
มีพื้นที่กว้างขวางที่สามารถกักช้างกลุ่มนี้ไม่ให้เข้าไปทำลายชีวิต
และทรัพย์สินของมนุษย์

ช้างเชือกนี้กำลังอยู่ในอารมณ์โกรธ ความดุร้ายจึงต้องคอยดูแลเอาใจไม่ห่าง

โรงพยาบาลช้าง คั่นลมหายใจให้ช้างไทย

ใกล้กับศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยมีโรงพยาบาลช้างที่คอยให้การดูแลรักษาช้างที่เจ็บป่วย โรงพยาบาลแห่งนี้อยู่ในพื้นที่ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ในบริเวณโรงพยาบาลมีศาลารับบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือช้าง รอบๆ บริเวณโรงพยาบาลมีต้นไม้ขึ้นอยู่ทั่วไป ทำให้มีบรรยากาศร่มรื่น และใกล้เคียงสภาพจริงของถิ่นที่อยู่อาศัยของช้าง

โรงพยาบาลช้างโดยมูลนิธิเพื่อนช้าง

แผนผังที่ตั้งอาคารต่างๆ ในบริเวณโรงพยาบาลช้าง
ทำจากวัสดุธรรมชาติที่ดูดีน่าประทับใจ

โรงช้างสำหรับเป็นที่พักฟื้นดูแลช้างป่วย

การดูแลรักษาช้างที่เจ็บป่วยภายในโรงช้าง

ช้างบาดเจ็บและช้างที่ถูกใช้งานมากจนป่วย
จะได้รับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลช้าง

ช้างที่เจ็บป่วยจะถูกจัดแยกไว้ตามโรงช้างที่แยกออกเป็นสัดส่วน ช้างบางเชือกมีร่างกายที่ทรุดโทรม มีบาดแผล เป็นฝีหนองจากการติดเชื้อทั่วทั้งตัว บางเชือกมีอาการกระดูกสันหลังเดาะ กระดูกขาหัก บางเชือกบาดเจ็บจากการเหยียบถูกกับระเบิด บางเชือกทนเจ็บปวดจากพิษบาดแผลไม่ไหวก็ล้มตายลง

ช้างถูกกับระเบิด

ลูกช้างได้รับบาดเจ็บจากสารเคมี

อาการเจ็บป่วยของช้าง ส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่เร่งความตายให้แก่ช้างด้วยการใช้งานอย่างหนัก ซึ่งทำให้จำนวนช้างลดลงไปเรื่อยๆ และอัตราการเกิดของช้างก็ต่ำลงอย่างคาดไม่ถึง โดยเฉพาะการค้าลูกช้างป่า นับเป็นโศกนาฏกรรมของช้างที่ไม่ควรจะเกิดขึ้นอย่างยิ่ง

ช้างจะรู้จักส่งเสียงดุ๊กหรือไ้ช่วงตีเมื่อลูกของมันชน
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระดับหนึ่ง

ช้างไทยในวันนี้

เนื่องจากลูกช้างเป็นสัตว์น่ารัก ดังนั้น สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ จึงมีความต้องการลูกช้างเพื่อใช้ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวสูงมาก แต่ช้างเลี้ยงมีอัตราการเกิดต่ำ จึงมีการเสาะหาลูกช้างป่ามาทดแทน

ช้างน้อยผู้นำสงสาร

ลูกช้างต้องการความอบอุ่นจากแม่

ลูกช้างที่น่าสงสารต้องถูกพรากจากอกแม่อย่างโหดเหี้ยมทารุณ ด้วยน้ำมือของมนุษย์ที่เห็นแก่ได้ ด้วยการยิงแม่ช้างป่าให้ล้มลงสิ้นใจตายอย่างน่าเวทนา แล้วจึงนำลูกช้างน้อยไปขายให้แก่เจ้าของกิจการต่างๆ ทั้งนี้ก็เพียงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนทางธุรกิจเท่านั้น

ยังมีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากที่มีจิตเมตตา ต้องการเห็นช้างมีที่อยู่อาศัย ได้ใช้ชีวิตบั้นปลายอย่างมีความสุขตามสมควร มีอาหารและน้ำสะอาดดื่ม มีป่าไม้ที่ร่มเย็นให้พักผ่อน มีใช้ป่าคอนกรีตที่ช้างต้องใช้ชีวิตด้วยความทุกข์ทรมานอย่างสาหัส แต่โครงการกรรมของช้างยังมีอีกมากมายให้ผู้คนได้ตระหนักถึง

ช้างกับความผูกพันในอิริยาบถที่กระทำเป็นกิจวัตรในศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง ในความดูแลของ
องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ คือองค์กรที่มีส่วนในการช่วยอนุรักษ์
ช้างไทยให้คงอยู่ต่อไป

“จากป่าดงพงไพรอันไพศาล
คอยปกป้องดูแลช้างอย่างห่วงใย

สู่สถานที่เมตตาแหล่งอาศัย
ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยในวันนี้”

ភាគដង្ក

กำเนิดช้าง

กำเนิดของช้างตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์กล่าวว่า พระนารายณ์ ขณะที่ยังประทับอยู่ในเกษียรสมุทรได้ทรงแสดงเทวฤทธิ์ อธิษฐาน ให้มีดอกบัวผุดขึ้นจากนาภี ๑ ดอก มี ๘ กลีบ ๑๗๓ เกสร พระนารายณ์ทรงนำดอกบัวไปถวายพระศิวะ (พระอิศวร) พระศิวะ ได้ทรงแบ่งดอกบัวและเกสรออกเป็น ๔ ส่วน มอบให้แก่เทวะ องค์อื่นๆ อีก ๓ องค์ และพระองค์ทรงเก็บไว้ ๑ ส่วน โดยมีจำนวน กลีบบัวและเกสรบัวดังนี้

๑. ทรงเก็บไว้เอง ๘ เกสร
๒. แบ่งให้พระนารายณ์ ๘ เกสร
๓. แบ่งให้พระพรหม ๒๔ เกสร รวมกลีบบัวด้วย ๘ กลีบ
๔. แบ่งให้พระอัคนี (พระเพลิง) เป็นเกสร ๑๓๓ เกสร

จากจำนวนกลีบบัวและเกสรบัวนี้เอง เทวะทั้งสี่ได้ทรงสร้าง ช้างขึ้นองค์ละตระกูล ดังปรากฏในตำราคชลักษณ์ แล้วองค์เทวะ ทั้งสี่ก็สร้างพระเวท ๔ ประการ ไว้ให้ชนทั้งหลายใช้ปราบช้างทั้ง ๔ ตระกูลช้างทั้ง ๔ ตระกูลก็ได้ถูกแบ่งเป็นวรรณะเช่นเดียวกับ วรรณะของคนอินเดีย คือ

ช้างตระกูลอิศวรพงศ์

๑. อิศวรพงศ์ เป็นช้างตระกูลที่พระคิวง (อิศวร) ทรงสร้างขึ้น จัดเป็นช้างวรรณะกษัตริย์

ช้างตระกูลพรหมพงศ์

๓. พรหมพงศ์ เป็นช้างตระกูลที่พระพรหมสร้างขึ้น จัดเป็นช้างวรรณะพราหมณ์

ช้างตระกูลวิษณุพงศ์

๓. วิษณุพงศ์ เป็นช้างที่พระนารายณ์ (วิษณุ) สร้างขึ้น
จัดเป็นช้างวรรณะแพศย์

ช้างตระกูลอัคนีพงศ์

๔. อัคนีพงศ์ เป็นช้างที่พระอัคนีสร้างขึ้น จัดเป็นช้าง
วรรณะศูทร

ช้างเผือก

มีช้างอีกลักษณะหนึ่งซึ่งจะไม่ถูกนำมาใช้งานใดๆ ทั้งสิ้น นั่นคือช้างเผือก ช้างเผือกมีผิวหนังเป็นสีชมพูแกมเทา อันเป็นสีที่ผิดแปลกไปจากช้างธรรมดา (ช้างธรรมดามีผิวหนังสีเทาแกมดำ) นอกจากนั้นยังมีลักษณะพิเศษอื่นๆ อีก ได้แก่ สีของเล็บ สีขน สีตา และสีขนหาง เป็นต้น

ด้วยเหตุที่ช้างเผือกมีลักษณะพิเศษและหาได้ยาก คนสมัยโบราณจึงถือว่าเป็นช้างคู่บารมีของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์องค์ใดมีช้างเผือกมาสู่พระบารมีเป็นจำนวนมาก จะมีพระเกียรติเป็นที่ยำเกรงต่อประเทศอื่นๆ และเป็นที่ภาคภูมิใจของพสกนิกรในประเทศนั้น

ก่อนที่จะใช้ธงไตรรงค์ ประเทศไทยเคยใช้ธงแดงมีรูปช้างสีขาวอยู่ตรงกลางเป็นธงชาติมาก่อน ปัจจุบันนี้ราชนาวิไทยก็ยังใช้ธงไตรรงค์มีรูปช้างอยู่กลางผืนธงเป็นสัญลักษณ์

ความเป็นมาของการใช้รูปช้างเผือกเป็นสัญลักษณ์ของประเทศยุคต้นรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้มีช้างเผือกมาสู่พระบารมี ๓ เชือก และในระยเวลานั้นรัฐบาลไทยได้ส่งเรือสินค้าออกไปค้าขายยังต่างประเทศ แต่ยังไม่มีการแสดงสัญชาติไทย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำรูปช้างสีขาวอยู่ในวงจักรสีขาว ติดไว้กลางผืนธงสีแดง สำหรับชักขึ้นบนเรือของรัฐบาลไทย

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อทางการเมือง การค้า และการศึกษามากขึ้น ชาวต่างประเทศเหล่านั้นมีธรรมเนียมต้อง ชักธงชาติตามสถานที่ราชการ จึงมีการสร้างธงชาติไทยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยดัดแปลงเป็นธงรูปช้างสีขาว คือรูปช้างเผือกอยู่ตรงกลาง ผืนธงสีแดง และได้ใช้ธงช้างเผือกเป็นธงชาติไทยมาเกือบ ๑๐๐ ปี

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระองค์ทรงสถาปนาธงไตรรงค์เป็นธงชาติไทย ไทยจึง เลิกใช้ธงช้างเผือกนับแต่นั้น

สะโตกช้าง งานใหญ่ของช้าง ที่ศูนย์อนุรักษ์ฯ

ราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จะจัดงานสะโตกช้างขึ้น เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความสำคัญของช้าง ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของคนไทยมาช้านาน พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้คนให้ความรักความเมตตา และช่วยกันอนุรักษ์ช้างไทยให้คงอยู่คู่บ้านคู่เมืองต่อไป

สะโตกที่จัดอาหารใส่ให้ช้างในงานสะโตกช้าง

คำว่า สะโตก เป็นภาษาพื้นเมืองของภาคเหนือ หมายถึง
ขันโตก ซึ่งเป็นภาชนะสำหรับใส่หรือวางอาหารที่จะรับประทาน
แต่ละมือนั่นเอง

งานสะโตกช้างจะจัดขึ้นภายในบริเวณศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย
โดยในวันงานจะมีการจัดขบวนแห่ของช้างซึ่งได้รับการตกแต่ง
ร่างกายอย่างสวยงามสะดุดตา มีการแสดงของช้างที่น่าตื่นตาตื่นใจ
ต่อจากนั้นก็จะเป็นการนำอาหารนานาชนิดที่ช้างโปรดปราน เช่น
กล้วย อ้อย แดงโม พืชผัก ผลไม้อื่นๆ อีกมากมาย ใส่ไว้ในสะโตก
ขนาดใหญ่พิเศษ เพื่อให้ช้างได้กินกันอย่างเต็มอิ่ม ซึ่งการจัดงาน
สะโตกช้างทุกครั้งจะมีนักท่องเที่ยวพากันเข้าชมอย่างมากมาย
กลายเป็นงานประเพณีที่นักท่องเที่ยวต้องบันทึกในรายการ
ท่องเที่ยวไว้ด้วย

เที่ยวห่างฉัตร

ภายในอำเภอห่างฉัตร นอกจากศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อันเป็นที่มาของคำขวัญของจังหวัดลำปางที่ว่า “ถ่านหินลือชา รถม้าลือลั่น เครื่องปั้นลือนาม งานพระธาตุลือไกล ฝึกช้างใช้ลือโลก” แล้ว ก็ยังมีสถานที่ที่น่าสนใจอีกมาก ซึ่งในหลายสถานที่ที่น่าสนใจนั้น ยังมีอีกสองแห่งที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจไปเที่ยวกันไม่ขาดสาย คือ พิพิธภัณฑ์ ไม้ฝั่ และอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

พิพิธภัณฑ์ ไม้ฝั่

พิพิธภัณฑ์ ไม้ฝั่ตั้งอยู่ในบริเวณที่พักริมทางถนนพหลโยธิน เขตติดต่อระหว่างจังหวัดลำปางและลำพูนตรงหลักกิโลเมตรที่ ๓๓ เป็นที่แสดงผลิดภัณฑ์ จากไม้ฝั่มากมาย ทั้งของประเทศไทยและของต่างประเทศ

อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

ดอยขุนตาลเป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำพูนกับจังหวัดลำปาง มีอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดในโลก มีแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการปีนเขาที่ไม่ควรพลาด

การเดินทางขึ้นไปบนดอยขุนตาลทำได้ ๒ ทาง คือ ทางรถไฟ และทางรถยนต์

การเดินทางโดยทางรถไฟต้องลงที่สถานีขุนตาลแล้วเดินเท้า
ไปที่ทำการอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลอีกประมาณ ๕๐๐ เมตร
ทางนี้นับเป็นทางที่สะดวกที่สุด

การเดินทางโดยรถยนต์ ต้องเลี้ยวขวาตรงหลักกิโลเมตร
ที่ ๓๗ เส้นทางสายลำปาง-ลำพูน เข้าไปตามทางลูกรังอีก ๑๘
กิโลเมตร แต่มีข้อแม้ว่ารถยนต์ที่เข้าไปต้องมีสภาพดี

การนำช้างออกจากป่ามาเลี้ยง

ตั้งแต่สมัยโบราณมาคนไทยมีวิธีนำช้างออกจากป่ามาเลี้ยงได้หลายวิธี ในส่วนวิธีการจับช้างและเครื่องมือจับช้างนั้นอาจแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค

การคล้องช้าง

การคล้องช้างเป็นวิธีพื้นฐานในการจับช้างป่า ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้ได้วิธีการที่แตกต่างออกไป การคล้องช้างทำได้โดยนำช้างต่อ (ช้างตัวล่อ) เข้าไล่จับช้างในป่า โดยความญจะนั่งบนคอช้าง ใช้เครื่องมือที่เป็นไม้ยาว มีปลายเป็นบ่วง เอาบ่วงไล่คล้องใส่เข้าไปที่ขาหลังของช้างป่า พอช้างป่าติดบ่วงแล้วจึงเอาปลายเชือกอีกด้านหนึ่งไปผูกติดกับต้นไม้ ช้างป่าก็จะไม่สามารถหนี หหมดแรง ยืนอยู่ตรงนั้น

การจับช้างในพะเนียด

การจับช้างในพะเนียดเป็นการจับช้างป่า โดยนำช้างบ้านจำนวนมากเข้าไปไล่ต้อนช้างป่าทั้งโขลงให้ออกจากป่ามายังพื้นที่ที่สร้างพะเนียดไว้ เมื่อช้างป่าเข้าพะเนียดก็ใช้วิธีคล้องช้างในพะเนียดจัดการช้างป่าเหล่านั้น วิธีการก็เหมือนการคล้องช้างธรรมดา แต่ทำได้ง่ายกว่า เพราะพะเนียดมีพื้นที่คับแคบ ช้างหนีไปได้ไม่ไกล ก็จนตรอก วิธีนี้สามารถเลือกเอาแต่ช้างป่าตัวดีๆ ได้ ส่วนช้างที่เหลือก็ปล่อยกลับเข้าป่าไป

การคล้องช้างหรือจับช้างในพะเนียดครั้งล่าสุดเพิ่งมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้ช้างหลวงโขลงใหญ่ไปต้อนฝูงช้างป่าหลายสิบเชือกจากป่าเขาใหญ่มาเข้าพะเนียดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพะเนียดคล้องช้างก็ยังคงหลงเหลือให้เห็นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

วังช้าง

วังช้าง ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ความว่า “เมื่อชั่วพ่อกู กุบ่าเรอแก่พ่อกู กูไปตีหนังวังช้างได้ป่าไผ่ นาง ได้เงินได้ทอง กูเอามาให้แก่พ่อกู”

วังช้าง เป็นวิธีการไปสร้างพะเนียดช้างชั่วคราวไว้ในป่า แล้วไล่ต้อนช้างป่าให้เข้ามาในพะเนียด แล้วเลือกคล้องช้างตัวที่ดีเอาไว้

ช้างเลี้ยงในปัจจุบัน

ปัจจุบันช้างที่นำมาเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นช้างที่ถูกนำออกจากป่าขณะเป็นลูกช้าง หลังจากที่แม่ช้างและช้างตัวเมียตัวอื่นๆ ในโขลงถูกฆ่าตายอย่างทารุณ ช้างเหล่านี้สามารถเห็นได้ทั่วไปในเมือง อาจถูกจับมายืนแสดงตัวอยู่หน้าโรงแรม และสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป

ช้างป่าที่นิสัยดี ไม่ดุร้าย หรือคุ้นเคยกับมนุษย์แล้ว จะถูกนำไปขายให้สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ หรือถูกนำไปขายยังภาคอีสาน ส่วนช้างที่ไม่ค่อยเชื่องก็จะถูกนำไปขายเพื่อทำไม้ในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้ ต่อไป

ศูนย์อนุรักษ์ศึกษา

นอกจากศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยของจังหวัดลำปางแล้ว ไทยเรายังมีศูนย์รวมช้างที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่ง นั่นคือศูนย์ศึกษา หรือที่รู้จักกันในชื่อ “หมู่บ้านช้าง” อันเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาว่าด้วยช้างของพวกรักช้างไทย โดยตั้งอยู่ที่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอกำตuum จังหวัดสุรินทร์ จัดเป็นหมู่บ้านที่เลี้ยงช้างมากที่สุดในแถบลุ่มน้ำมูล

ศูนย์ศึกษาเปิดให้นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปเข้าชมได้ทุกวัน แต่จะมีการแสดงของช้างให้ชมทุกวันเสาร์ เวลา ๙.๓๐ นาฬิกา หรือ หากมีนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ ก็สามารถติดต่อขอชมได้เป็นกรณีพิเศษ แต่ต้องติดต่อล่วงหน้าเท่านั้น

สถานที่ติดต่อของศูนย์ศึกษา สามารถติดต่อได้ ตามชื่อและที่อยู่ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ใหญ่กิตติ กลางพัฒนา บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอกำตuum จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๒๐

๒. รองศาสตราจารย์เจริญ ไวรวัจนกุล ๑๙ หมู่ ๔ ตำบลปะ อำเภอกำตuum จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๒๐

บรรณานุกรม

เจริญ จันทลักษณ์ และคณะ. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.

(เล่ม ๓, เล่ม ๑๗). กรุงเทพฯ : สำนักงานกลางหอรัษฎากร
พิพัฒน์, ๒๕๓๐.

เจริญ ไวรวัจนกุล. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวัน
ช้างไทย จังหวัดสุรินทร์. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

วราภรณ์ กอบฝัน. พฤติกรรมของควายช้าง. วิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙.

สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. ช้างแสนมหัศจรรย์ของไทย. กรุงเทพฯ :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๗.

_____. ช้างไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๗.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงษ์ เสนาฤทธิ์)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายประสาธ สอ้านวงศ์)
ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)

ผู้เขียน

นางชนิดา ฝั้นเต็ม
นางมณฑนา ทองศรีพงษ์

บรรณาธิการที่ปรึกษา

นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง

บรรณาธิการ

นางสาวสุมนา ดีสุวรรณ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวขวัญฟ้า นิยมในธรรม

ภาพประกอบ

นางชนิดา ผั่นเต็ม

นางมณีน นา ทองศรีพงษ์

ออกแบบปกและจัดทำรูปเล่ม

นางชนิดา ผั่นเต็ม

นางมณีน นา ทองศรีพงษ์

นางสาวสุมนา ดีสุวรรณ

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อุดลชีวะ

นางศิริลักษณ์ จันทรวรรณนท์

**ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน**

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง จากป่าดง
สู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มวิชา
สังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้ว
อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔

(นายอรรุจ จันทวานิช)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

